

Марина Ђурђевић*

АРХИТЕКТ АНДРЕЈ ВАСИЉЕВИЧ ПАПКОВ

Апстракт

Руски архитект, емигрант, Андреј Папков остаће упамћен по обимном архитектонском опусу, који је у нашој средини оставио драгоцен траг. О његовом реномеу најбоље сведочи велики број поруџбина, међу којима и један значајан објекат јавне намене, хотел Балкан на Теразијама, који је у великој мери утицао на формирање урбанистичког миљеа најужег центра града.

Кључне речи

Архитектура, руски емигранти, Папков, конкурси, стамбени објекти, објекти јавне намене.

Андреј Папков припада оној групи руских архитеката емиграната, о чијем животу пре доласка у Југославију немамо много података. Познати су нам датум и место његовог рођења – 15. октобар 1890. године, село Глубоје, Курска губернија (Русија). У пријави пребивалишта, која се чува у Историјском архиву града Београда, налазимо податке везане за његову породицу: име оца – Василије, име и девојачко презиме мајке – Митрона Синикова, име жене – Марија, и имена деце – Андреја и Александар. У другом документу, везаном за пријем у чланство Општине града Београда, налазимо податак да је Папков био обвезник руске војске, позива 1911. године, и да је имао чин официра. У

истом документу, као адреса Папковљевог боравка у Београду се наводи Мишарска улица бр. 5, док се у другим документима помиње улица Мајке Јевросиме бр. 16, коју као Папковљево место боравка наводи и архитект Јеремејев, у списку адреса руских архитеката у Југославији. Из службеног листа, који се чува у Историјском архиву Београда, сазнајемо да је Папков у Русији завршио Средњу техничку школу 1911. године, и три године студија на Архитектонском одсеку Академије уметности у Петрограду, на шта указују и његови успели сликарски радови. Даљи животни пут Папкова можемо са много више сигурности пратити тек по његовом доласку у нашу земљу.¹

* Мр Марина Ђурђевић, историчарка уметности, Музеј науке и технике у Београду.

¹ О Папкову видети: Миловановић, Милан. „Андреј Васиљевич Папков“, *Руси без Русије, српски Руси* (Београд, 1994), 266-272; Кадјевић, Александар. *Један век тражења националног стила у српској архитектури (средина XIX – средина XX века)*, (Београд, 1997), 134-136, 138, 142, 170, 200, 222. Податак да је Папков био хонорарни наставник на предмету Припремно

цртање, 1934-1935. наставне године, на Грађевинском одсеку Техничког факултета, налазимо у: Гојковић, М. „Грађевински одсек Техничког факултета у Београду (1905-1948)“, *Грађевински факултет Универзитета у Београду 1846 - 1996 (I)*, (Београд, 1996), 26. О појединим Папковљевим пројектима су објављени посебни текстови: Борић, Тијана. *Теразије. Урбанистички и архитектонски развој* (Београд, Златоусти, 2004), 155-156; Аноним, „Пројекти за банску палату у Сплиту“,

Папков је у већ зрелом добу положио завршни, дипломски испит на Техничком факултету Универзитета у Београду. Тако је, 1925. године, стекао звање инжењера архитектуре, које је међу његовим сународницима до тада имао само Виктор Е. Меснер.² Папковљев дипломски рад – пројекат Народног позоришта, са слојевитим академски обрађеним прочељем, помало повученим у односу на доминантан кружни волумен у центру грађевине, непосредно евоцира класичне примере руског империјалног класицизма из доба цара Александра (1796-1850). На прочељу се налазе неокласицистички мотиви тријумфалног лука или лучне нише са касетираним сводом, завршени симболичном фигуралном скулпторском композицијом, карактеристичном за архитектуру државних зграда у Санкт Петербургу, попут Сената и Синода, архитекта К. Росија, из 1829-1834. године. На разуђеним, пластично рашчлањеним бочним фасадама, такође је евоцирана архитектонска пластика из тог периода (Пушкинов театар К. Росија, из 1827-1832, у Санкт Петербургу), у виду снажних полустубова, пиластара, балустрада, тешких венаца. На бочним фасадама су еkleктички сједињени елементи неоренасансе и необарока.

Већ је Папковљев студентски рад – пројекат изложбеног павиљона (Сл. 1), у српско-византијском стилу, изложен на изложби Клуба студената архитектуре 1925. године, својом оригиналношћу изазвао

пажњу критике. И наредне, 1926. године, Папков је учествовао на изложби студената архитектуре, изложивши пројекте једног модерног казина и грандиозног позоришта. Обе изложбе су обележене текстовима у дневној штампи.³

Већ на самом почетку каријере, Папков је имао срећу да сарађује са афирмисаним српским ствараоцима, као што су Драгиша Брашован и Милан Злоковић. Независно од тога колико су ова два аутора утицала на формирање његовог стилског опредељења, професионалне поуке које је од њих могао добити и стечено искуство били су, несумњиво, од непроцењиве вредности.

Папков је сарадњу најпре започео са Миланом Злоковићем, не либећи се да, иако у зрелим годинама, буде само помоћник знатно млађем колеги. Наиме, 1928. године, Папков је помагао Злоковићу на исцртавању и разради његовог пројекта Светосавског храма. Иако је и сам Злоковић поседовао сликарски таленат, који је изражавао најчешће у техници акварела, овога пута је за сликарске квалитете његовог пројекта био заслужан Папков, који се, такође, осим пројектовања, бавио и сликарством.⁴ О његовој склоности ка уметничком третману архитектонских пројеката сведочи и један његов декоративно обрађен цртеж спомен обележја, који је објављен у Споменици Архитектонског факултета 1928. године. Папков је сарађивао са Злоковићем и на његовом наредном конкурсном пројекту, за Инвалидски дом

Политика (Београд, 2. XII 1930); Аноним. „На плацу хотела Балкан биће подигнута једна монументална грађевина“, *Политика* (Београд, 12. III 1938); Аноним. „Хотел Балкан стављен под кров“, *Политика* (Београд, 4. X 1938); Аноним. „Јуче је свечано освешћен хотел Балкан“, *Политика* (Београд, 15. IV 1939).

² Име Виктора Е. Меснера (1893-1938) остало је забележено у дневној штампи, уз податак да је сарађивао са познатим београдским предузимачем, архитектом

Миланом Секулићем; видети: Миловановић, Милан. *Op. cit.*, 265.

³ Аноним. „Изложба пројеката студената архитектуре“, *Политика* (Београд, 16. II 1925), 6; Аноним. „Изложба студената архитектуре“, *Политика* (Београд, 15. II 1926).

⁴ О томе сведоче његове слике сачуване у приватним збиркама.

Сл. 1. Пројекат за изложбени павиљон.
Figure 1. Project for the exhibition pavilion.
Fig. 1. Projet pour le pavillon d'exposition.

на Малом Калемегдану, 1928. године, који је добио трећу награду. Овога пута, међутим, удео Папкова је остао нејасан.

Да је Папков брзо учио, показује чињеница да се већ на наредном конкурс, за зграду Народног Универзитета Илије М. Коларца, расписаном исте године, нашао испред свог учитеља, освојивши највишу, другу награду, с обзиром да прва није додељена. Злоковићеве модернистичке идеје, исказане на овом пројекту, биле су, за то време, исувише смеле да би биле прихваћене. Папков, очигледно, од Злоковића није усвојио напредне идеје, већ је исказао практичну страну свог карактера, понудивши решење у стилу „академизованог модернизма“, које је оцењивачки суд лакше прихватио. Из документа који се чува у

Историјском архиву Београда сазнајемо још неке податке о овом конкурс. Другу награду, поред Папкова, добио је и Богдан Несторовић, док је трећу добио Рајко Тагић. Откупљени су радови Милана Злоковића, Милана Секулића и Јована Јовановића. У овом документу се налази и одлука да се за извођење плана узму скице Папкова, након усвајања извесних примедби, које се такође наводе у документу. Али, као што је то иначе чест случај, Папков добијањем награде није обезбедио и реализацију пројекта, који је тек после три године извео архитект Петар Бајаловић, и то на сасвим другој локацији.

Наредних неколико година, све до почетка самосталне пројектантске каријере 1933. године, Папков је провео у бироу Драгише

Брашована.⁵ Осим што је сарађивао на изради Брашованових пројеката, за време боравка у његовом бироу, Папков је пројектовао и неколико самосталних радова, од којих је неке и извео. У то време је Брашован пројектовао изложбене павиљоне у Барселони и Милану. Не можемо са сигурношћу утврдити Папковљево улогу на овим пројектима, али је сигурно да је разрађивао Брашованов пројекат за кућу Ђурића на Зеленом венцу, 1933. године. Од радова које је самостално пројектовао, из времена боравка у Брашовановом бироу, издвајају се конкурсни радови за Бановинску палату у Сплиту,⁶ за палату Силесија Николе Танурџића у Новом Саду и прво познато изведено дело – довршавање стамбене зграде трговца Попова, на углу улица Француске и Браће Југовића у Београду. Његов модернистички пројекат за Танурџићеву палату, из 1931. године, добио је трећу награду, у конкуренцији четири стотине приспелих радова, што се може сматрати изузетним успехом. Објекат у Француској улици је започео Брашован, али се инвеститор није слагао са изменама пројекта и његово довршење је поверио Папкову.

У то време, 1931. године, Папков се придружио уметничкој групи „К.Р.У.Г.“, у оквиру које је излагао своје радове.⁷ Две године раније, имао је значајну улогу као члан организационог одбора за припрему велике изложбе „Руска уметност у емиграцији 1929. године“. Све то говори о чињеници да се Папков добро уклопио у нову средину

и да је у њој био свесрдно прихваћен, још пре почетка самосталне пројектантске делатности.

Папков је сопствени биро основао 1932. године. У њему ће, до почетка Другог светског рата, пројектовати преко седамдесет, углавном стамбених објеката, махом у Београду. Могло се очекивати да ће први самостални радови носити нешто од пројектантске естетике Брашована, из чијег је атељеа тек изашао. То се потврдило већ на првом од њих, вили у улици Војводе Драгомира бр. 23, из 1932. године (Сл. 2), на којој се препознају неки од елемената примењених на Брашовановој вили Генчић, данас Музеју Николе Тесле, у Крунској улици бр. 55, из 1929. године. То не чуди, с обзиром да је Папков присуствовао настанку ове виле, у време сарадње са Брашованом. И на савремено конципираној вили у Улици Огњена Прице, из 1936. године, такође се може осетити искуство стечено у Брашовановом атељеу.

Из необјављених биографских бележака познатог београдског фотографа Милана Савића, које се налазе у поседу његове породице, сазнајемо да је Папков, у пролеће 1932. године, за њега пројектовао вилу у Липику (Сл. 3). У поменутих белешкама налазимо податке да је она имала двадесет и три собе и да је била прва кућа у Липику чија је фасада рађена луксузно, од „венчачког туцаног мрамор-камена, са цементом, штоковано“. Луксузном изгледу виле су допринели и осамнаест стубова, четрдесет и

⁵ Драгиша Брашован је за сарадњу очигледно радо ангажовао руске архитекте емигранте, јер су, осим Папкова, у његовом бироу сарађивали и Павле Крат и Николај Месарош; видети: Миловановић, Милан. *Op. cit.*, 267.

⁶ Пројекат је радио заједно са архитектом Велимиром Гавриловићем; видети: Аноним. „Пројекти за банску палату у Сплиту“, *Политика* (Београд, 2. XII 1930).

⁷ Група руских уметника под називом „К.Р.У.Г.“ излагала је до 1938. године више пута, са разнородним

стилским карактером приказаних архитектонских радова. Излажући репрезентативне радове из домена црквеног градитељства, стамбене и јавне архитектуре, чланови „К.Р.У.Г.“-а су потврђивали значајне резултате свог дугогодишњег рада у Југославији, исказујући разноврсност архитектонских идеја и облика. Група није била оријентисана искључиво на излагање архитектонских радова, већ и слика и цртежа, што је сигурно додатно подстакло Папкова да јој се прикључи, с обзиром на његову већ поменуто свестраност.

Сл. 2. Вила у улици Војводе Драгомира у Београду. Аутор фотографије: Милош Јуришић, 1998.
Figure 2. Villa in Vojvode Dragomira Street in Belgrade. Author of the photograph: Miloš Jurišić, 1998.
Fig. 2. Villa dans la rue Vojvode Dragomira à Belgrade. Auteur de la photo : Miloš Jurišić, 1998.

Сл. 3. Вила Милана Савића у Липику. Оригинална фоторазгледница из колекције Милоша Јуришића.

Figure 3. Milan Savić's Villa in Lipik. The original photo-postcard from Miloš Jurišić's Collection.
Fig. 3. Villa de Milan Savić à Lipik. L'originale carte postale-photo de la collection de Miloš Jurišić.

осам украсних ваза, као и „уређен енглески парк испред виле са сребрним јелкама“.

На почетку каријере, Папков је пројектовао и низ мањих стамбених објеката, скромних архитектонских достигнућа.⁸ Тек поручбином познатог индустријалца Милутина Месаровића, за уличну и дво-

ришну зграду у Крунској улици бр. 22, из 1935. године (Сл. 4), Папков је добио прилику да у потпуности искаже свој градитељски сензибилитет. Детаљима вешто укомпонованим у складно обликовану неокласицистичку целину, добрих пропорција, Папков је у потпуности оправдао поверење

⁸ До 1935. године, Папков је радио на следећим зградама: угао Доситејевој 4 и Браће Југовића, за трговца Милорада Попова (1931. године), у Господар Јевремовој 46, за Адријана Вешетечка, у Војводе Путника 12, за Илију и Олгу Јовановић, у Османа Ђикића 18, за Терезу Шгенцел, у Адмирала Вуковића 53, за Душана и Аницу Прицу, у Војводе Драгомира 23, за адвоката Драгољуба Илића, у Капетан Мишиној 5, за генерала Јосифа Ђорђевића, у Сање Живановић 1, за министра Александра Ђорђевића, вили адвоката Драгомира Рафаиловића у Бацичкој улици, као и измену плана зграде царинског посредника Илије Јовановића у Смедеревској улици бр. 9 (све из 1932. године), у Краља Владимира 6, за Марију Шикошић, у Приштинској 83, за трговца Ђуру Милошевића, у чиновничком насељу „Вождовац“, за куковника у пензији Косту

Милетића, адаптацију зграде Милице Жегарац, у улици А. Стамболијског 4, измене плана на већ поменути зградама у Приштинској и Адмирала Вуковића улици, као и дозиђивање зграде Зорке Караић, у улици Рачког бр. 8, коју је пројектовао Фрањо Јенч 1928. године (све из 1933. године), угао Душана Алимпића 164 и Краља Вукашина 4, за Љубицу Протић, у Бјелановићевој 3, за приватног чиновника Василија Мазур-Јаховског, у Триглавској 68, за грађевинског предузимача Ивана М. Кравченка, у Нишкој 11, за Ида Херцога, у Мокрањчевој 1, за Драгу Јанковић, у Господара Вучића 3, за Валентину Копанев, као и измене плана за већ поменути зграду у Триглавској улици, зграду у Церској 1, за обућара Војислава Алексића, и зграду у улици Светомира Николајевића, за грађевинара Јосефа Плахта (све из 1934. године), и др.

Сл. 4. Зграда Милутина Месаровића у Крунској улици бр. 22, у Београду. Аутор фотографије: Милош Јуришић, 1998.

Figure 4. The building of Milutin Mesarović in Krunska Street n° 22 in Belgrade. Author of the photograph: Miloš Jurišić, 1998.

Fig. 4. Le bâtiment de Milutin Mesarović dans la rue Krunska n° 22 à Belgrade. Auteur de la photographie: Miloš Jurišić, 1998.

⁹ У току 1935. године, Папков је радио на зградама у улицама: Краља Звонимира 62, за професора Аницу Шаулић, Смедеревској 11, за рентијера Херцог Ида, Југословенској 41, за Љубицу Јовановић, Ђорђа Кратовца 51, за Марка и Загорку Бранковић, Војводе Протића, за управника царинарнице у Осијеку Десимира Радојчића, Боже Јанковића 26, за Марију Шикошић, Гледстоновој (данас Пушкиновој) 16, за доктора Александра Поздњакова, Генерала Ковачевића 7, за породицу Милић, Горњачкој 8, за Катарину Петковић, Новој 7, за наставницу гимназије Станку Лучев Радоњић, Новопроектованој 178, за Бориса Мухина, у улици Јанка Вуковића, за Босиљку Беложански, дозиравање зграде у Румунској 18, за Ксенију Солодовников. Године 1935, Папков је заједно са Иваном Риком сарађивао и на пројекту за задужбински храм Персе Миленковић на Топчидерском брду, који је пројектовао Милан Секулић. Године 1936, Папков је пројектовао зграде у улицама:

наручиоца, као и естетске критеријуме које је наметала локација, једна од најлепших београдских улица, у самом центру града.

Добро обављен посао за породицу Месаровић био је најбоља препорука за низ угледних инвеститора, чије су наруџбине уследиле.⁹ Неке од њих, попут vile Караџић,¹⁰ биле су везане за подручје ван Београда. Наиме, вила Караџић је, између 1934. и 1936. године, подигнута на заравни изнад Буковичке бање (Сл. 5). Монументални објекат са рустично обрађеном фасадом, полихромијом и кулом, носи сва обележја романтичарске архитектуре.

Професионални полет Папкова наставља се и наредне, 1937. године, низом врхунских остварења у домену стамбене архитектуре.¹¹ После нешто скромнијег објекта у Нишкој улици, Папков ће пројектовати једно од својих најзначајнијих остварења, палату Плавшић, у Улици Светозара Марковића бр. 17. Једноставно усечени прозорски отвори и балкони чине главне архитектонске елементе на безорнаменталној фасади ове

Дубљанској 13, за Станицу Марковић, Шумадијској 231, за трговца Радивоја Радовановића, Генерала Ковачевића 17, за Илзу Булија, Краља Звонимира 62, за Аницу Шаулић, Розалије Мортон 7, за рентијера Ламбрин Крсту, Приморској 10, за економа Милана Манојловића, као и измене плана у Жоржа Клемасоа 43, за индустријалца Милутина Месаровића, у Доситејевој 4, за трговца Милорада Попова, у Драгачевској 30, за Владу и Велинку Сићевић, и др.

¹⁰ О вили Караџић видети: Митровић, Гордана. „Градитељско наслеђе у Буковичкој, Врњачкој и бањи Ковиљачи“, *Стратегија урбанизације и развоја бањских и климатских места Југославије* (Сокобања, 1996), 79.

¹¹ Те године је Папков радио на зградама у улицама: Алексе Ненадовић 38, за Катарину Рашу, Милоша Поцерца 17, за апотекара Драгутина Дебелковића, Вишњићевој 4-6, за Милеву Викторовић, Кајмакчаланској 61, за чиновника Народне банке Михаила Ивановића, Косовској 9, за Николу Стефановића, Станоја Главаша 2, за Ристу Манојловића, Нишкој 9, за трговца Александра Слободића, Хаци Рувимовој 7, за Катицу Лазин, Јована Ристића 17, за Даринку Плавшић, Коче Капетана 46, за Ивана Ковачког, и др.

Сл. 5. Вила Карацић у Буковичкој бањи. Фотографија из колекције Милоша Јуришића.
Figure 5. Villa Karadžić in Bukovička Banja. Photograph from the collection of Miloš Jurišić.
Fig. 5. Villa Karadžić à Bukovička banja. Photographie de la collection de Miloš Jurišić.

четвороспратнице. Акцент у композицији целине представља централна зона, по вертикали, коју чине профилисани елементи повезани полустубом, и три кружна отвора у поткровљу. Упркос наглашеној симетрији у основној концепцији здања и других реминисценција на историјске стилове, објекат у целини носи модерничко обележје.

Те године, у истом, модерничком духу, Папков је за господина Лазара Петровића пројектовао палату у Македонској улици бр. 15 (Сл. 6). Милутин Борисављевић,¹² у тексту посвећеном естетској вредности београдских палата у изградњи, овај Папковљев покушај оцењује као неуспео.¹³ Наиме, он замера што

фасада нема „поенту“, која је требало да се постигне обрадом, у дијамант квадерима, целог фронта изнад дућана у приземљу, а не само средине. Борисављевић даље наводи да не постоји однос главног према споредном, а лезене на средњем делу назива „глистастим“.¹⁴

Борисављевић у истом тексту знатно позитивније пише о Папковљевом пројекту зграде апотекара Стевана Костића, у Његошевој улици бр. 17 (Сл. 7). Он, за разлику од претходне, ову Папковљеву композицију оцењује као успелу. Поред извесних врлина, он и овом делу налази мана, предлажући начин за њихово превазилажење. Ипак, у

¹² Истакнути српски архитект и теоретичар архитектуре (1889-1970).

¹³ Борисављевић, Милутин. „Естетички проблеми

Београда“, *Време* (Београд, 1. II 1938).

¹⁴ Борисављевић, Милутин. *Op. cit.*

Сл. 6. Зграда Лазара Петровића у Македонској улици бр. 15 у Београду. Аутор фотографије: Милош Јуришић, 1998.

Figure 6. The building of Lazar Petrović in Makedonska Street n° 15 in Belgrade. Author of the photograph: Miloš Jurišić, 1998.

Fig. 6. Le bâtiment de Lazar Petrović dans la rue Makedonska n° 15 à Belgrade. Auteur de la photographie: Miloš Jurišić, 1998.

целини, Борисављевић Папкова оцењује позитивно, признајући му таленат, који, по њему, недостаје већини његових колега сународника. Зграда у Његошевој улици, за разлику од претходно поменуте, у Македонској, компонована је потпуно у академском духу.

Наредне, 1938. године, Папков ће, поред низа стамбених објеката,¹⁵ који без сумње чине

¹⁵ Године 1938, Папков је радио и на зградама у улицама: Милоша Великог (данас Кнеза Милоша) 95, за Радивоја Караџића, Кнегиње Олге 19, за Апостола Стошића, Граничарској 11, за рентијера Сићевић Владислава, Џорџа Вашингтона 36, за адвоката Драгутина Петровића,

Сл. 7. Зграда Стевана Костића у Његошевој улици бр. 17 у Београду. Аутор фотографије: Милош Јуришић, 2003.

Figure 7. The building of Stevan Kostić in Njegoševa Street n° 17 in Belgrade. Author of the photograph: Miloš Jurišić, 2003.

Fig. 7. Le bâtiment de Stevan Kostić dans la rue Njegoševa n° 17 à Belgrade. Auteur de la photographie: Miloš Jurišić, 2003.

највећи део његове архитектонске продукције, извести и свој први монументални објекат јавне намене – хотел Балкан на Теразијама (Сл. 8). Ту се заправо ради о два зградама са заједничком фасадом, подигнутим у приближно исто време. Једна је стамбена зграда Николе Ђорђевића, на Теразијама бр. 16, а друга је сам хотел Балкан, на Теразијама бр. 18, односно Призренској улици бр. 2 (зидање је трајало од 9. августа 1938. до 24. марта 1939. године). Већ сама локација хотела,

Темишварској 14, за инжењера Муху Бориса, на углу Нове и Јевтановићеве, за Јелену Глишић, у Дебарској 22, за бравара Светислава Ђукановића, у Новој, за предузимача Александра Духанова, и др.

Сл. 8. Зграда хотела Балкан у Београду. Разгледница из колекције Милоша Јуришића, око 1950.

Figure 8. Hotel Balkan building in Belgrade. The postcard from the collection of Miloš Jurišić, c. 1950.

Fig. 8. Le bâtiment de l'Hôtel Balkan à Belgrade. Carte postale de la collection de Miloš Jurišić, c. 1950.

у центру Београда, на ивици Теразијске терасе, подразумевала је да ће изглед будућег објекта у великој мери утицати на формирање урбанистичког миљеа најужег центра града. Чињеница да је пројекат објекта од таквог значаја поверен Папкову, најбоље сведочи о угледу који је он у то време морао уживати. Указано поверење је било утолико веће када се зна да Паков у то време иза себе није имао ниједну реализацију у домену монументалних објеката јавне намене. Овакав углед је стекао, пре свега, као градитељ стамбених објеката, али сигурно из вида нису били изгубљени ни његови успешни конкурсни радови за објекте јавне намене, с почетка каријере, од којих

неки нису реализовани искључиво стицајем несрећних околности.¹⁶

Нови хотел је изграђен на месту истоименог старог хотела из XIX века. Главни пројекат је израдио архитект Александар Јанковић, док је Папков радио нацрте за фасаду. Она је обрађена у духу руске академске архитектуре, али, као и Студентски дом Краља Александра, архитекта Ковалевског, у њеној пречишћеној варијанти. Наиме, у односу на академизам Краснова или Баумгартена, Папковљев је знатно једноставнији, мање „тежак“, неоптерећен обиљем архитектонских елемената. Једноставно усечени прозори, пиластри и камене

¹⁶ То је, како смо већ видели, био случај са његовим првонаграђеним пројектом за Народни универзитет Илије М. Коларца.

вазе чине једину декорацију у композицији фасаде. Ако се одсуство симетрије у композицији фасаде може приписати неправилном терену, за недостатак склада, јединства и хармоније целине, као и за извесну диспропорционалност и неспретност у пласирању главних мотива и у обради детаља, не може се наћи објективно оправдање. Архитект Јован Крунић, у тексту посвећеном архитектури Београда, зграду хотела Балкан назива „жалосним сведочанством свога доба“.¹⁷ У даљем тексту износи да је „дилитантска и провинцијска претенциозност овог стила у великој мери компромитовала изглед и карактер Теразија“.¹⁸ Претежно негативне оцене овог Папковљевог остварења довеле су у питање и оправданост поверења које му је указано. Уместо да извођење овако значајног објекта допринесе већ постојећем угледу и означи врхунац његових пројектантских достигнућа, оно је означило почетак силазне линије у његовој каријери. Томе су свакако допринеле и неповољне друштвено-политичке околности у годинама пред избијање Другог светског рата, које свакако нису погодиле већим креативним замасима. Из тог времена су нам познати његови пројекти куће Симе Перовића, у улици Краља Милутина, куће Косте Јанковића, у Змај Јовиној улици, куће Руже Милосављевић, на углу Видске и Петроварадинске улице, куће на углу улица Космајске и Топличиног венца, за Катарину Рашуо, и пројекти петоспратнице за породицу Јанковић, у Змај Јовиној улици.

Колики је углед Папков уживао у време подизања хотела Балкан, говори и анкета листа *Време* из 1938. године, у којој су

објављена мишљења најугледнијих архитеката о савременој архитектури Београда.¹⁹ Папковљево мишљење је том приликом објављено заједно с Брашовановим, Прљевићевим, као и мишљењем Александра Ђорђевића и сународника Баумгартена. У тој анкети, Папков је изнео став да географском положају Београда и његовом поднебљу највише одговарају зграде „покривене кровом“.²⁰ У погледу стилског опредељења, изјаснио се за „романско-византијски стил који најбоље испуњава дух народа“.²¹ Подизање црква Светог Марка и Светог Саве, по Папкову, само потврђује овај став. „Тешко изводљиви детаљи овог стила на профане зграде могу се примењивати само кроз сродни стил ране ренесансе. Она својим складним облицима и простором, а ипак монументалном обрадом задовољава како естетску, тако и економску страну“.²²

Да је породица Месаровић била задовољна обављеним послом у Крунској улици, говори и чињеница да је, 1938. године, поново ангажовала Папкова, и то за две зграде, поново у центру града, у Ресавској улици бр. 33. Једна поред друге, подигнуте су зграде са обележјима два сасвим различита стилска опредељења. Једна је пројектована у духу модернизованог романтизма, док се друга, слично оној у Крунској улици, базира на архитектури неоренесансе.

Пре почетка рата, Папков је пројектовао зграду у Змај Јовиној улици бр. 13, за Косту и Лепосаву Јанковић, 1940. године, затим зграду у Дечанској бр. 11, за трговца Николу Симића, 1941. године, као и неколико склоништа или преправки и надзиђивања већ постојећих зграда.

¹⁷ Крунић, Јован. *Архитектура Београда* (Београд, 1954), 18.

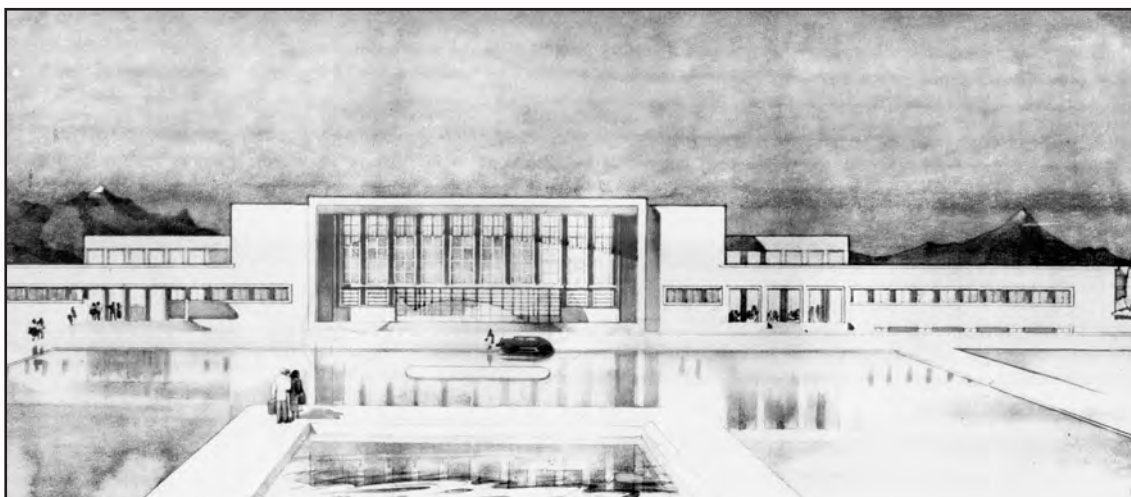
¹⁸ Крунић, Јован. *Op. cit.*, 18.

¹⁹ *Време* (13. XI 1938), 7.

²⁰ *Op. cit.*, 7.

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*

Сл. 9. Пројекат за зграду железничке станице у Подгорици, објављен у часопису *Југославија*, бр. 6, јануар 1948.

Figure 9. Design for the railway station building in Podgorica, published in the magazine *Jugoslavija*, issue n° 6, January 1948.

Fig. 9. Projet pour le bâtiment de la gare à Podgorica, publié dans la revue *Jugoslavija* n° 6, janvier 1948.

Папков је ратне године, као и већина других градитеља, провео у санирању рушевина разореног града, ишчекујући боље дане за изражавање својих градитељских визија. Нажалост, те дане није дочекао ни после завршетка рата. У периоду „обнове и изградње“, као и већина његових колега, он није имао прилике да исказе своје креативне могућности. Једини Папковљеви радови из тог времена који су нам познати јесу пројекат типског Задружног дома и пројекат железничке станице у Подгорици (Сл. 9), оба из 1948. године. Иако би се понављање одређених елемената са ранијих пројеката²³ могло протумачити као изванредан замор, пажња коју је Папков посветио ликовној обради овог пројекта сведочи о његовом несмањеном елану и вољи за рад, која га није напустила. У немогућности да своју жељу за наставком пројектантског рада оствари

у неповољним послератним условима наше земље, Папков напушта Београд. Према сведочењу његовог сународника Григорија Самојлова, после извесног времена се обрео у Аргентини, у којој је наставио приватну пројектантску делатност, али о њој немамо никаквих података.²⁴ Умро је у Буенос Ајресу око 1975. године.

Имајући у виду само познате радове, из Папковљевог предратног периода, можемо закључити да се ради о архитекту изузетне продуктивности. У том периоду је пројектовао преко седамдесет објеката, учествујући и на многим конкурсним надметањима. Безмало све његове реализације се крећу у домену стамбене архитектуре, која чини највреднији део његовог београдског опуса. Јер, као што смо видели, његов једини објекат јавне намене није испунио очекивања поручиоца и средине.

²³ Наиме, осим извесних елемената „соц-реалистичке архитектуре“, видне су реминисценције на његов, десет година ранији, пројекат за зграду на углу улица Шекспирове и Ружићеве, у којој је данас смештена

резиденција финског амбасадора; видети: Миловановић, Милан. *Op. cit.*, 271.

²⁴ *Ibid.*, 272.

Иако пројектанти остају упамћени углавном по јавним монументалним здањима, мањи објекти стамбене намене, који често остају ван видокруга стручне и шире јавности, у многим случајевима чине највреднији део њиховог опуса. То је управо случај са Папковим, који се у том смислу може поредити са архитектама Петром и Бранком Крстићем.²⁵

Један део Папковљевог доприноса је остао непознат, јер је велики број пројеката радио у сарадњи са другим архитектама, при чему је увек тешко утврдити тачан удео појединих аутора. У нашој средини, Папков ће

остати упамћен по обимном архитектонском опусу, али исто тако и по угледу који је у њој уживао. О његовом реномеу најбоље сведочи велики број поруџбина, међу којима и један значајан објекат јавне намене у центру града. Његово мишљење о архитектури Београда, објављено у анкети заједно с мишљењима најугледнијих колега, и, најзад, изузетно ласкава оцена иначе строгог и критички настројеног Борисављевића, пружају додатну аргументацију уверењу да је Папков био изузетно цењена личност у нашој средини. Својим делима, он је у њој оставио драгоцен траг.

---

²⁵ Иако су остали упамћени по својим објектима јавне намене – Аграрној банци, цркви Светог Марка и Игумановој палати, Крстићи су своје интимно

стваралачко опредељење, аутентичан ауторски приступ и пуну индивидуалност кретивног израза остварили на објектима стамбене намене.

Marina Đurđević *

АРХИТЕКТ АНДРЕЈ ВАСИЛЈЕВИЋ ПАРКОВ

Summary

Andrej Papkov belongs to the group of Russian emigrant architects of whose life we know very little prior to their arrival in Yugoslavia. We know his date and place of birth – October 15, 1890, in the village of Gluboje, the Kursk Province (Russia). In Russia, he graduated from the Secondary Technical School in 1911, and completed three years of studies at the Department of Architecture, The Academy of Arts, St. Petersburg, which his successful paintings also attest to. With far greater certainty we can follow Papkov's further road in life only after his arrival in our country. Already at a mature age, he graduated and obtained the diploma from the School of Engineering, at the University of Belgrade. In 1925, he acquired the title of architectural engineer which, among his compatriots, was previously held only by Viktor E. Mesner. He drew the attention of critics already with his student works, only afterwards to be fortunate enough to cooperate with established Serbian artists, such as Dragiša Brašovan and Milan Zloković, whose professional instructions were undoubtedly invaluable to him. The beginning of his career, as a designer, is marked by his participation in a number of competitions, while in 1929 he played a significant role, as a member of the organizational committee for the preparations of the large exhibition entitled "Russian Art in Emigration", and in 1931 he joined the artistic group "K.R.U.G.", with which he exhibited his works. All this attests to the fact that Papkov fitted well into the new environment which, for its part, wholeheartedly accepted him, even before the beginning of his career as an independent designer, in 1933. Papkov established his own bureau in 1932 and there, until the beginning of World War II, he designed over seventy, mostly housing facilities, predominantly in Belgrade. After a series of housing facilities, which undoubtedly form the largest part of his architectural production, in 1938 Papkov made his first monumental facility for public use – Hotel Balkan on Terazije square. Although designers are remembered mostly by their public monumental edifices, smaller facilities of a housing purpose, which often remain beyond eyeshot of the professional and broader public, are, in many cases, the most valuable part of their opus. This is precisely the case with Papkov, who can be compared, in this sense, to architects Petar and Branko Krstić. Part of Papkov's achievements have remained unknown, since he did a large number of designs in cooperation with other architects, the case in which it is always difficult to establish the exact contribution of each author. In our milieu Papkov will be remembered by his extensive architectural opus, but also by the reputation he enjoyed in his time. This reputation is best attested to by the large number of commissions, including the one for an important public facility which had a large impact on the shaping of the town, on the planning of the very center of the city. His views on Belgrade's architecture, published in a survey, together with the opinion he expressed on his most reputable colleagues, and finally, the extremely flattering assessment that the otherwise strict and very critical Milutin Borisavljević made regarding his work, provide the additional confirmation of the belief that Papkov was an extremely and highly estimated personality in our milieu, in which his oeuvre left a valuable trace.

---

* Marina Đurđević, M.A. in Art History, Museum of Science and Technology, Belgrade.

Marina Đurđević *

L'ARCHITECTE ANDREJ VASILJEVIČ PAPKOV

Résumé

Andrej Papkov se range parmi les architectes russes émigrés dont on ne dispose que de très peu de données sur leur vie précédant leur venue en Yougoslavie. On connaît la date et le lieu de sa naissance – le 15 octobre 1890, village de Gluboje, principauté de Koursk (Russie). Il termine en Russie l'École secondaire technique en 1911, ainsi que trois ans d'études à la chaire d'architecture de l'Académie des arts à St. Petersbourg, ce dont témoignent notamment ses œuvres picturales réussies. On suivra avec beaucoup plus de certitude la vie de Papkov une fois arrivé dans notre pays. C'est à un âge déjà mûr qu'il passera son examen de fin d'études à la Faculté des sciences techniques de l'Université de Belgrade. Il acquiert ainsi en 1925 le titre d'ingénieur d'architecture que seul détenait jusque-là, parmi ses compatriotes, Viktor E. Mesner. Il attirera déjà l'attention de la critique avec ses travaux d'étudiant et aura la chance de coopérer avec les créateurs serbes affirmés, tels Dragiša Brašovan et Milan Zloković, dont les conseils professionnels lui seront d'une importance inestimable. Le début de sa carrière professionnelle sera marqué par sa participation à plusieurs concours, alors qu'il jouera un rôle important en 1929, en tant que membre du comité d'organisation pour les préparatifs de la grande exposition "L'art russe dans l'émigration". En 1931, il se joint au groupe artistique "K.R.U.G.", dans le cadre duquel il expose ses travaux. Tout cela indique que Papkov s'est bien inséré dans ce nouveau milieu, et y a été accueilli de tout cœur avant même le début de sa carrière indépendante en 1933. En effet, il ouvrira en 1932 son propre bureau où, jusqu'au début de la Seconde guerre mondiale, il élaborera les projets pour plus de soixante-dix ouvrages, principalement des bâtiments d'habitation, pour la plupart à Belgrade. Après avoir réalisé toute une série de logements, qui constituent certainement la plus grande partie de sa production, il réalise en 1938 son premier ouvrage public monumental – l'hôtel Balkan à Terazije. Bien que l'on retient, le plus souvent, les architectes pour leurs ouvrages publics monumentaux, les bâtiments d'habitation, qui souvent restent à l'écart de l'attention des experts et du public, constituent dans beaucoup des cas la partie la plus précieuse de leur œuvre. C'est justement le cas de Papkov qui, dans ce sens, peut être comparé aux architectes Petar et Branko Krstić. Une partie de la contribution de Papkov est restée inconnue, car il a réalisé un grand nombre de ses projets avec d'autres architectes, et il est bien souvent difficile de déterminer la part exacte de chaque auteur en particulier. Dans notre milieu, Papkov restera préservé de l'oubli non seulement grâce à l'ampleur de son œuvre, mais aussi grâce à la renommée dont il jouissait. C'est ce dont témoigne le mieux le grand nombre de commandes qu'il avait, entre autres un ouvrage à destination publique important qui, en grande partie, a influé sur la formation du milieu urbanistique du centre de la ville. Son opinion sur l'architecture de Belgrade, publiée dans une enquête, en commun avec les opinions de ses collègues les plus éminents, et, finalement, l'appréciation particulièrement flatteuse de Milutin Borisavljević, connu pour son esprit critique strict, ajoutent un argument en plus à la conviction que Papkov a été une personnalité extrêmement appréciée dans notre milieu, dans lequel il a laissé sa trace précieuse grâce à ses œuvres.

---

* Marina Đurđević, titulaire d'un Mastère en Histoire de l'art, Musée des sciences et de la technique à Belgrade.

ЛИТЕРАТУРА

- **Аноним.** „Изложба пројеката студената архитектуре“, *Политика* (Београд, 16. II 1925).
- Аноним. „Изложба студената архитектуре“, *Политика* (Београд, 15. II 1926).
- Аноним. „Пројекти за банску палату у Сплиту“, *Политика* (Београд, 2. XII 1930).
- Аноним. „На плацу хотела Балкан биће подигнута једна монументална грађевина“, *Политика* (Београд, 12. III 1938).
- Аноним. „Хотел Балкан стављен под кров“, *Политика* (Београд, 4. X 1938).
- Аноним. „Јуче је свечано освећен хотел Балкан“, *Политика* (Београд, 15. IV 1939).
- **Борисављевић, Милутин.** „Естетички проблеми Београда“, *Време* (Београд, 1. II 1938).
- **Борић, Тијана.** *Теразије. Урбанистички и архитектонски развој* (Београд, Златоусти, 2004).
- **Гојковић, М.** „Грађевински одсек Техничког факултета у Београду (1905-1948)“, *Грађевински факултет Универзитета у Београду 1846-1996 (I)*, (Београд, 1996).
- Ђурђевић, Марина. *Петар и Бранко Крстић* (Београд, Републички завод за заштиту споменика културе, Музеј науке и технике у Београду, 1996).
- **Кадјевић, Александар.** *Један век тражења националног стила у српској архитектури (средина XIX – средина XX века)*, (Београд, 1997).
- **Крунић, Јован.** *Архитектура Београда* (Београд, 1954).
- **Миловановић, Милан.** „Андреј Васиљевић Папков“, *Руси без Русије, српски Руси* (Београд, 1994).
- **Митровић, Гордана.** „Градитељско наслеђе у Буковичкој, Врњачкој и бањи Ковиљачи“, *Стратегија урбанизације и развоја бањских и климатских места Југославије* (Сокобања, 1996).